

CUPRINS

<i>Cuvânt-înainte</i> (prof. univ. dr. Ioan Scurtu)	7
I. Introducere. Obiective. Departajări conceptuale: noțiuni, concepte, percepții asupra spațiului est-central european	9
II. Europa centrală și de sud-est în secolul XX. Moștenire și inovație în viața politică interbelică. Fișe de lucru	29
III. Mutații în structurile politice ale Europei centrale și de sud-est în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. Între autoritarism, ideea de front politic, dispariție și renaștere statală	54
IV. Dinamica structurilor politice ale Europei centrale și de sud-est între anii 1945-1948. Începutul comunizării	73
V. Noile structuri politice – de la impunere la contestare	89
VI. Stalinismul și structurile politice în Europa comunistă. Ruptura iugoslavă	97
VII. Noi fenomene politice. Epurările	107
VIII. „Noul curs” și crizele politice ale Europei central-estice	114
IX. Perioada anilor '70-80 și reimplicarea în politic a societății civile	141
X. Dinamica politică a anilor '80 – reforma Moscovei și efectul ei de rezonanță politică în Europa comunistă	150
XI. Momentul 1989 și revenirea la structurile politice democratice. Evenimente. Mecanisme. Structurile politice ale noului mecanism democratic. Privire comparativă	173
XII. Structurile politice ale noului regim democratic în Europa central-estică	223
<i>Bibliografie selectivă</i>	253

© Editura *Fundației România de Mâine*, 2008
Editură acreditată de Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului
prin Consiliul Național al Cercetării Științifice
din Învățământul Superior

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STĂNESCU-STANCIU, TEODORA
Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2000)
Teodora Stănescu-Stanciu Ediția a II-a revăzută și adăugită, București:
Editura *Fundației România de Mâine*, 2008
ISBN 978-973-163-284-1

321.6/.8(4-191.2+4-12)''1918/2000''
94(4-191.2+4-12)''1918/2000''

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă
și prin mijloace tehnice, este strict interzisă
și se pedepsește conform legii.

*Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului
revine exclusiv autorului/autorilor.*

ÎNTREBĂRI DE AUTOEVALUARE

I.

- Definiți, folosind exemplificări din realitatea istorică deja studiată, principalele noțiuni introduse de cursul *Structuri politice în Europa central-estică. Secolul XX.*
 - Cum a fost perceput și definit spațiul est-central european de-a lungul timpului?
 - Definiți conceptul de *structuri politice* și denumiți-i principalele elemente componente, folosind exemplificări din realitatea istorică deja studiată.
 - Comentați harta Europei Centrale (1919)

II.

- Prezentați situația generală a țărilor din Europa Central-Estică în preajma și imediat după terminarea primului război mondial.
- Definiți liniile generale ale comportamentului politic al statelor est-central europene în ansamblul perioadei interbelice. Diferențe sau similități cu situația europeană.
- Enumerați și comentați succesul partidelor politice tradiționale în Europa central-estică în perioada interbelică.
- Noile ideologii și succesele lor politico-sociale în Europa central-estică în perioada interbelică. Democrație versus autoritarism.
- Structurile politice caracteristice Europei Central-Estice în perioada anilor '30.

III.

- Enumerați și comentați principalele structuri politice caracteristice Europei central-estice în perioada celui de-al doilea război mondial.
- Conceptul de „front național” – între teorie și realitate istorică în activismul politic al perioadei celei de-a doua conflagrații mondiale. Alegeți și prezentați două cazuri în care o asemenea formațiune politică a coordonat viața politică din această perioadă.
- Prezentați situația generală a statelor componente ale spațiului est-central european în timpul celui de-al doilea război mondial. Între independență, ocupație și dezmembrare.

IV.

- Enumerați și comentați principalele structuri politice caracteristice regimului stalinist recent instaurat în Europa central-estică.
- Prezentați principalele linii directoare ale posibilului „scenariu” al impunerii modelului stalinist-comunist în Europa central-estică.
- Faceți o prezentare comparativă a principalelor structuri politice ale regimurilor totalitare din perioada interbelică, respectiv a regimului comunist din perioada postbelică.

V.

- Enumerați și comentați principalele structuri politice caracteristice regimului stalinist recent instaurat în Europa central-estică.

- Faceți o prezentare comparativă a principalelor structuri politice ale regimurilor totalitare din perioada interbelică, respectiv a regimului comunist din perioada postbelică.

VI.

- Enumerați cel puțin două dintre principalele cauze ale impunerii diversificării/disidenței în lumea comunistă est-central europeană.
- Prezentați și comentați cel puțin lucrarea unui istoric care s-a ocupat de problematica distrugerii structurii de monolit în lumea comunistă est-central europeană.
- Prezentați caracteristicile generale ale structurilor politice impuse de Iugoslavia lui Tito. Diferențe și apropieri de modelul comunist clasic.

VII.

- Epurarea ca fenomen politic ce a atins principalele structuri politice ale lumii comuniste est-central europene: variantă oficială; realitate istorică.
- Definiți și exemplificați noul tip de lider comunist impus în urma epurărilor din perioada post-1948.

VIII.

- Enumerați principalele caracteristici ale crizei care a cuprins structurile politice comuniste în perioada 1953-1968.
- Ce a însemnat „noul curs” promovată de la Moscova pentru statele Europei central-estice? Au existat schimbări la nivelul structurilor politice deja existente în aceste spații?
- Prezentați și comentați un caz de structuri politice comuniste est-central europene în criză (RDG, 1953; Ungaria, 1956; Cehoslovacia, 1968).
- Statele est-central europene s-au comportat diferit în perioadele de macro-criză ale comunismului (1953-1968)?

IX.

- Prezentați principalele caracteristici ale structurilor politice tradiționale comuniste ale Europei central-estice față în față cu modelul impus, în anii '70, de la Moscova.

- Prezentați cel puțin trei idei conținute de programele reformatoare susținute de societatea civilă și o parte a clasei politice în statele Europei central-estice în anii '70.

- Enumerați și analizați cel puțin două organizații politice ale societății civile de succes în perioada anilor '70 în Europa central-estică.

X.

- Structurile politice comuniste față în față cu reformarea propusă de M. S. Gorbaciov. Alegeți și prezentați două cazuri diferite.

- Noul discurs politic promovat de M. S. Gorbaciov și importanța sa asupra structurilor politice comuniste sovietice.

- Definiți și analizați cele trei concepte cheie ale programului reformist propus de liderul sovietic M. S. Gorbaciov.

XI.

- Crizele sfârșitului de deceniu IX al secolului XX. Alegeți și prezentați, comparativ, două cazuri de sfârșit ale regimului comunist în Europa central-estică.

- Enumerați principalele cauze ale căderii comunismului în Europa central-estică.

- Ce a însemnat „efectul Ioan Paul al II-lea” și ce importanță a jucat contextul internațional, în ansamblu, asupra prăbușirii comunismului în Europa central-estică.

- Enumerați și definiți principalii termeni vehiculați de teoriile ce vizează conceptul de „revoluție”.

XII.

- Prezentați structurile politice definitorii ale tranziției de la sistemul comunist la cel democratic în statele Europei central-estice.

- Definiți și prezentați cel puțin trei concepte ce vizează schimbarea de regim.

- Există o posibilă configurație de preluare a puterii în statele est-central europene în perioada imediat următoare prăbușirii comunismului? Care este organizația politică comună și definitorie acestei perioade?

OBIECTIVE

În contextul internațional actual, când concepte, precum integrarea europeană și atlantică se traduc și în realitate, și nu rămân numai simple chestiuni de teorie istorică și politologică, problematica structurilor politice – demers destul de recent în tematica discursului istoric – și, cu predilecție a celor din statele componente ale spațiului est-central european, devine, pentru student și publicul doritor de a cunoaște mai multe despre istoria contemporană și recentă, un foarte util exercițiu de înțelegere a mecanismelor care au jucat roluri hotărâtoare, au impus modele și au creat diferențe de-a lungul timpului. Mai ales că, după cum opina un analist al situației contemporane generate de transformările din statele cuprinse în această regiune, G. Konrad, „nu există structuri politice ale Europei Centrale, însă existența unor acțiuni politice ale sale nu este de neimaginat: pași spre o utopie comună, în care blocurile militare se vor dizolva în popoare și indivizi și în care popoarele și indivizii se vor asocia în noi configurații, de această dată civile”.

Astfel, înțelegerea acțiunilor trecutului conduce spre o percepție mult mai ușoară asupra prezentului și, mai ales, asupra viitorului acestei regiuni europene.

Introducerea, în discursul istoric clasic, a unor noțiuni, inițial provenite din sfera politologiei sau a filosofiei politice, analiza comportamentelor diverselor state, a oamenilor politici, a partidelor, în condițiile extrem de schimbătoare ale secolului XX, cel puțin din perspectivă est-central europeană, conduce la un proces mult facilitat de explicare sau decodare a acestor fenomene, oferind chiar, uneori, și posibilități de prognozare a acțiunilor și comportamentelor politice viitoare.

Devine necesar, astfel, să se explice și să se introducă în limbajul științific al viitorului absolvent de științe istorice și relații internaționale și unele concepte, considerate inițial a face parte din

bagajul semantic al altor materii, precum: structuri, instituții și sisteme politice; partid, ideologie sau charismă politică; grupuri de presiune, societate civilă, cultură sau conștiință politică; elite politice.

Pe rând, fiecare noțiune în parte, de-a lungul prezentărilor de cazuri și etape, va primi bineînțeles și o conotație istorică aparte, reușind, astfel, să se creioneze destinul politic al statelor componente ale arealului central-sud-est-european.

În ceea ce privește structura efectivă a cursului de față, se va observa, în primul rând, că am încercat să păstrăm o linie comună pentru fiecare prelegere în parte, linie bazată pe o schemă fixă cuprinzând elementele: principalii itemi urmăriți, bibliografia orientativă, prezența unor materiale propuse dezbaterii de seminar. La acestea s-a adăugat și o secțiune de perspectivă, dedicată verificării cunoștințelor dobândite prin intermediul acestui curs universitar, secțiune în care vor apărea, cu titlu orientativ, posibile subiecte cu care studentul se va întâlni în perioada de examinare.

Apoi, chiar și la o lectură fugitivă, se poate observa, în al doilea rând, că prezentarea cazului României, parte componentă a spațiului est-central european, nu a făcut deloc obiectul acestor prelegeri. Și aceasta, nici pe departe nu reprezintă o omisiune științifică, ci din dorința de a nu relua problematicile deja cunoscute de la cursul general obligatoriu de Istorie contemporană a Românilor, dar și de la alte discipline speciale și opționale existente în programa de învățământ. Că am dorit, încă de la început ca acest material didactic, chiar dacă acoperă o perioadă istorică oarecum „bătătorită” de student (din perspectiva anilor de studii anteriori), oferind fie informații cu totul noi, fie din perspective diferite, să faciliteze studentului înțelegerea secolului XX și a tuturor fenomenelor complexe care l-au definit, deschizându-i, în același timp, alternative de percepție și decodare a sistemului de relații internaționale sau regionale actuale.

În al treilea rând, o altă caracteristică aparte a acestui demers didactic poate fi constituită de faptul că s-a insistat mai mult pe secvențele de final ale comunismului și, respectiv, pe cea conținând transformările pe care le-au cunoscut spre implementarea sistemului democratic toate structurile politice din perioada post 1989 în spațiul est-central european. Încă o dată, explicațiile acestui gest sunt simple

și țin mai ales de încercarea de completare, de inter-corelare cu informațiile oferite și de alte discipline generale și speciale.

Astfel, dacă perioadele interbelică și cea a celui de-Al Doilea Război Mondial – sunt analizate cu precădere și din perspectiva altor numeroase demersuri didactice, perioada finalului de comunism și, cu precădere, cea a tranziției de la sistemul totalitar la unul democratic – ținând de așa-numita „istorie recentă”, a ocupat mai puțin loc în programele de specialitate. În plus, aceste perioade conțin și cele mai numeroase, dar și cele mai spectaculoase, transformări ale structurilor politice din spațiul est-central european.